

УДК 327(470/6+8)

АФРИКАНСЬКИЙ ТА ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ГЕОСТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

AFRICAN AND LATIN AMERICAN VECTOR OF GEOSTRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION

АФРИКАНСКИЙ И ЛАТИНОАМЕРИКАНСКИЙ ВЕКТОР ГЕОСТРАТЕГИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Кондратенко О. Ю.

Кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: olegva@ukr.net

Kondratenko O. Yu.

Ph.D. (historical sciences), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Institute of International Relations of Kyiv Taras Shevchenko National University. E-mail: olegva@ukr.net

Кондратенко О. Ю.

Кандидат исторических наук, доцент, старший научный сотрудник Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченка. E-mail: olegva@ukr.net

Анотація. Доведено, що Росія навіть попри економічні проблеми намагається демонструвати статус стратегічного партнера щодо країн африканського та латиноамериканського регіону через укладання різного роду партнерських угод. Виходячи з цього, Росія починаючи із 2000-х рр. прагне відновити свій вплив в даних регіонах, які були традиційною сферою присутності СРСР у період холодної війни. РФ намагається також здобути прихильність серед кола африканських країн через скасування колишніх радянських боргів та встановлення економічних зв'язків, переважно комерційного характеру. Участь у миротворчих місіях в африканських країнах також розглядається Росією як демонстрація присутності в регіоні. Проте Росія ризикує бути витісненою з регіону Китаєм, який як потужніший суперник розглядає Африку в ролі полігона для реалізації стратегії геоекономічного «завоювання». Ключовими країнами для реалізації стратегії відновлення присутності Росії в зазначеному регіоні є: Куба, Венесуела, Нікарагуа та частково Бразилія. На тлі поодиноких маневрів російських ВПС та ВМФ Москва здійснює періодичні заяви про відновлення колишніх радянських військових баз у латиноамериканських країнах. Однак таку риторичку РФ можна розцінювати більшою мірою як геополітичний PR з метою репрезентації віртуальної величі Росії.

Ключові слова: Російська Федерація, геополітика, геостратегія, геополітичний вплив, Африка, Латинська Америка.

Abstract. It is proved that even despite economic problems, Russia is trying to demonstrate the status of a strategic partner for the African and Latin American countries through the conclusion of various types of partnership agreements. Therefore, since 2000, Russia has sought to reestablish its influence in these regions, which were the traditional sphere of the USSR's presence during the Cold War. The Russian Federation also tries to win favor among the circle of African countries through the abolition of former Soviet debts and the establishment of eco-

conomic ties, mainly of a commercial nature. Participation in peacekeeping missions in African countries is also considered by Russia as a demonstration of presence in the region. However, Russia risks to be pushed out of the region by China, which as a more powerful rival considers Africa as a landfill for the implementation of the geo-economic "conquest" strategy. The key countries for implementing the strategy of restoring Russia's presence in the region are Cuba, Venezuela, Nicaragua and partially Brazil. On the background of the individual maneuvers of Russian Air Force and Navy, Moscow makes periodic declarations on the restoration of former Soviet military bases in the Latin American countries. However, such rhetoric of the Russian Federation can be considered more to a degree as geopolitical PR in order to represent Russia's virtual grandeur.

Key words: *Russian Federation, geopolitics, geostrategy, geopolitical influence, Africa, Latin America.*

Аннотация. *Доказано, что Россия, несмотря на экономические проблемы пытается продемонстрировать статус стратегического партнера относительно стран африканского и латиноамериканского региона путем заключения различного рода партнерских соглашений. Исходя из этого, Россия начиная с 2000-х гг. Стремится восстановить свое влияние в данных регионах, которые были традиционной сферой присутствия СССР в период холодной войны. РФ пытается также получить популярность среди круга африканских стран благодаря отмене бывших советских долгов и установления экономических связей, преимущественно коммерческого характера. Участие в миротворческих миссиях в африканских странах также рассматривается Россией как демонстрация присутствия в регионе. Однако Россия рискует быть вытесненной из региона Китаем, который как мощный соперник рассматривает Африку в качестве полигона для реализации стратегии геοэкономического «завоевания». Ключевыми странами для реализации стратегии восстановления присутствия России в указанном регионе являются: Куба, Венесуэла, Никарагуа и частично Бразилия. На фоне редких маневров российских ВВС и ВМФ Москва осуществляет периодические заявления о восстановлении прежних советских военных баз в латиноамериканских странах. Однако такую риторику РФ можно расценивать в большей степени как геополитический PR с целью репрезентации виртуального величия России.*

Ключевые слова: *Российская Федерация, геополитика, геοстратегия, геополитическое влияние, Африка, Латинская Америка.*

Постановка проблеми. *З розпадом СРСР Росія за порівняно короткий термін згорнула свою присутність у регіонах, що були свого часу об'єктом геοстратегічного інтересу Кремля. Фактичне припинення співпраці із країнами третього світу в поєднанні з вимогами сплати радянських боргів і скинення комуністичного тягаря минулого, викликало різке невдоволення в їхнього керівництва. Однак уже з початку 2000-х рр. Росія, яка намагається повернутися у ролі потужного світового гравця, прагне відновити зв'язки з латиноамериканськими й африканськими країнами, які свого часу відзначалися про радянською орієнтацією або ж сповідують нині ліві чи лівоцентристські політичні ідеали. До того ж, компенсувати «втрату третього світу» Москва намагається за рахунок економічного проникнення у країни, що розвиваються, переважно за рахунок постачання їм зброї.*

Мета статті – *аналіз відновлення зв'язків Росії з країнами Африки та Латинської Америки, який був втрачений з розпадом СРСР. Саме завдяки встановленню тісних взаємин з такими країнами як Єгипет, Лівія, Куба, Нікарагуа, Венесуела, Бразилія РФ реалізує стратегію закріплення свого впливу в даних регіонах.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика, презентована у даній статті лишилася фактично поза увагою українських дослідників і обмежується передусім лише викладом матеріалу у підручниках та навчальних посібниках. Однак варто звернути увагу на публікацію незалежної української експертки О. Ковальнової [12], що стосується наростання військово-політичної активності РФ в Карибському басейні та Латинській Америці загалом. Назвемо також окремі роботи, представлені російськими та західними політологами. Зокрема таким аспектам як відновлення зв'язків з країнами цього регіону, котрі не сприймають або виявляють нейтралітет відносно політики США присвячене дослідження Р. Мухаметова [18]; питанню скасування Росією боргів африканським країнам, успадкованих від СРСР стосується публікація О. Аракелян [2]; стосункам Росії з колишнім союзником СРСР – Кубою та їх реальний потенціал присвячені статті В. Бородачова [4] та згаданого Г. Нуришева [21]; про можливе використання інфраструктури в Центральній Америці для російської стратегічної авіації та військових човнів відзначають у своїх публікаціях К. Богданов [3], О. Майоров [17], Н. Нікандров [19] та Ю. Ніколаєв [20]; політиці Росії в Арктиці присвячена монографія О. Александрова [1], а також статті В. Конишева та О. Сергуніна [13], Ю. Лукіна [16] тощо.

Зрештою, африканському геостратегічному вектору РФ присвячено і праці західних вчених, серед яких варто назвати статтю американського політолога-колумніста Б. Бірдна [29] у якій йдеться про відновлення стратегічного партнерства з африканськими країнами, а також про можливості відновлення радянських військових баз на південь від Сахари. Також питанням російсько-єгипетських відносин у контексті можливого розміщення військових баз РФ у Александрії чи Порт-Саїді присвячена стаття шведського експерта з питань Близького Сходу П. Йонссона [10]. Про можливе зіткнення інтересів РФ з Китаєм в Латинській Америці відзначає данський політолог Л. Паті [31].

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом РФ проявляє дедалі більшу зацікавленість в розширенні геополітичного спектра зв'язків із колишніми союзниками, головним чином країнами, які більшою або меншою мірою не сприймають політику США та Заходу загалом. Таким чином, Росія не відкидає формування геостратегічного блоку країн Африки та Латинської Америки як противаги Заходу з перспективою його очолення. В Африці РФ намагається імітувати реакцію на зміну політичної обстановки через маневри своїх збройних сил. Свого часу було ухвалено рішення про спрямування човнів російського ВМФ у район Африканського Рогу та Аденської затоки задля захисту цивільного судноплавства від сомалійських піратів [18, с. 135].

Участь у миротворчих місіях в африканських країнах розглядається Росією як демонстрація мінімальної присутності в регіоні. Так, ще в червні 1995 р. аеромобільний загін сухопутних військ було спрямовано в Анголу для підтримки Контрольної комісії ООН в Анголі III (КМООНА III). Разом зі Сполученими Штатами та Португалією РФ вела спостереження за станом мирного процесу в Анголі [9]. Також, починаючи із 2000 рр., для збереження свого престижу на міжнародній арені контингенти РФ відзначилися своєю миротворчою присутністю в Судані, Чаді, Бурунді, Сьєрра-Леоне, Конго тощо. У країнах Африки за різними даними перебуває до 500 російських військових інструкторів і радників, які допомагають в освоєнні нової військової техніки, яку Росія зокрема експортує цим країнам.

Про розширення геополітичної присутності в Африці було зроблено заяву тодішнім президентом РФ Д. Медведєвим у 2009 р. в ході африканського турне, який наголосив на поверненні Росії на «чорний континент» задля того, щоб «...разом із США та Китаєм розвивати співпрацю заради освоєння африканських багатств» [11]. У 2013 р. між РФ та Південно-Африканською республікою (ПАР) підписано Спільну декларація про встановлення

всеосяжного стратегічного партнерства. Наприкінці 2016 р. В. Путін запропонував відновити колишні закриті радянські військові бази в Африці на південь від Сахари, що в поєднанні з можливістю «ренесансу» російської присутності у В'єтнамі та на Кубі, має стримувати геополітичні амбіції США [29]. Мова йде зокрема про можливість відкриття російської військової бази у Судані для посилення контролю над виходом до Червоного моря.

У 2013 р. США різко зменшили військову допомогу Єгипту після перевороту генерала А. Ас-Сісі, що, у свою чергу, змусило Каїр звернутися за геополітичною підтримкою до Росії, після чого лідери держав обмінялися офіційними візитами. Результатом зближення стала угода із закупівлі Єгиптом зброї в Росії на суму 2 млрд. дол., до того ж Єгипет пообіцяв тоді зону вільної торгівлі в межах ЄАЕС. РФ же, зі свого боку, узяла зобов'язання побудувати першу в Єгипті атомну електростанцію. У 2014 р. Росія підписала з Єгиптом серію контрактів на постачання новітніх зразків озброєння, у тому числі винищувачів, ударних гвинтокрилів і ракетних комплексів С-300 на суму 3,5 млрд. дол. Водночас ведеться діалог між Москвою та Каїром щодо створення великої військово-морської бази в Александрії чи Порт-Саїді, оренди колишньої радянської військово-повітряної бази в єгипетському місті Сіді-Баррані із 2019 р., а також будівництва російського промислового району в економічній зоні Суецького каналу. Все це може дозволити Росії у підсумку встановити повітряний контроль над більшою частиною Середземномор'я [10].

Своєрідним шоком для РФ було усунення від влади єгипетського лідера Х. Мубарака, оскільки дії США були розцінені Москвою не інакше як зрада вірного союзника. Під час «арабської весни» найдраматичнішого характеру, як відомо, набули події в Лівії у 2011 р. коли було повалено антизахідний режим М. Каддафі. Проте в ході лівійських подій, як і під час бомбардування Белграда та спецоперації США в Іраці, Росія мусила лише спостерігати за діями Заходу. Така ситуація жодним чином не влаштовувала РФ, оскільки лівійський режим мав свого часу тісні відносини з СРСР, а згодом із Росією. Нині ж Росія обмежується окремими контактами офіційних її представників із лідерами різних політичних і військових сил у Лівії. Зокрема, РФ встановила тісні зв'язки з Х. Хафтаром, який протистоїть Уряду національної згоди, очолюваному Ф. Сараджем, котрий, у свою чергу, отримує підтримку з боку США. Подібна ситуація склалася також в Іраку й Афганістані, оскільки нові підтримувані США політичні режими в цих країнах не мали змоги чітко контролювати безпекову ситуацію після виведення військ НАТО. Усе це у підсумку сприяло терористичній експансії ІДІЛ до Іраку й активізації терористичної організації «Талібан» в Афганістані.

Як бачимо, присутність Росії, головню економічна, обмежується Північною Африкою, де ключовою точкою її геополітичної опори, як уже йшлося, розглядається Єгипет та меншою мірою Лівія. Москві вселяє надію розширення її політико-економічних зв'язків із ПАР у межах організації БРІКС. Росія планує посилити вектор своєї енергетичної геополітики в Африку. Російські компанії в ПАР ведуть розвідку з видобування корисних копалин, також у межах партнерства із БРІКС Росія зобов'язалася побудувати та ввести в дію вісім енергоблоків АЕС для ПАР. Також варто звернути увагу на угоду щодо будівництва АЕС в Судані за участю «Росатому».

Для підвищення свого іміджу як надійного стратегічного партнера та братньої держави Росія, на фоні нарощування постачання збіжжя на африканський континент, вдається до такої геополітичної тактики, як списання боргів країнам, «успадкованим» від колишнього СРСР. Так, Росія, як правонаступниця Радянського Союзу, упродовж останніх років списала борги африканським країнам на суму в розмірі понад 20 млрд. дол. [2].

Також РФ вдається до «м'якого» формування власного іміджу в Африканському регіоні через такі інструменти як надання освітніх послуг жителям африканських країн. Відомо, що на сьогодні в Росії навчається кілька тисяч студентів – вихідців із Африки на факультетах та вузах медичного і технічного профілю. Водночас до африканського континенту проникає російський бізнес, зокрема компанії по участі у розробці корисних копалин та видобуванні дорогоцінних матеріалів, зокрема алмазів. Однак не варто забувати, що африканську нішу упродовж останнього десятиліття невпинно займає Китай і скласти достойну геополітичну конкуренцію, а тим більше витіснити КНР із зазначеного регіону в Росії немає жодних шансів.

Так само Латиноамериканський регіон Росія розглядає як форпост розширення своєї глобальної геополітичної присутності. Візит В. Путіна наприкінці 2000 р. до Куби було спрямовано на повернення довіри цієї країни й інших держав Латинської Америки, втраченої упродовж 1990-х рр. Примітним є проведення спільних військових навчань РФ із країнами зазначеного регіону. Так, у грудні 2008 р. російські військові човни Північного флоту – ракетний крейсер «Петро Великий» та протичовновий корабель «Адмірал Чабаненко», здійснили океанічний рейд до берегів Венесуели та приймали участь у спільних навчаннях з венесуельськими збройними силами, демонструючи тим самим прапор РФ, а отже її військову присутність у цій ділянці світу.

Варто також додати, що відносини Росії та Венесуели були досить тісними за президента У. Чавеса та Д. Медведєва, коли сторони уклали низку дипломатичних угод щодо військово-технічної співпраці, а також співробітництва у сфері енергетики. Проте головним у їхніх стосунках стало вироблення солідарної позиції щодо спільних дій із консолідації багатополярного світового політичного устрою [22].

Росія впродовж другої половини 2000 рр. намагається хоча б мінімально відновити втрачені позиції в Карибському басейні. З цих умов особливу увагу у ключовому об'єкті геостратегії в регіоні було приділено Кубі. Як відомо, Куба була чи не головним союзником СРСР у Західній півкулі, що дозволило Радянському Союзу проникнути на «задній двір» Сполучених Штатів [4, с. 64]. З огляду на це, ще у 2009 р. Генштабом РФ була зроблена заява про розміщення на Кубі бази стратегічних бомбардувальників Ту-160 та Ту-95 МС, здатних нести ядерну зброю, задля створення бодай ілюзії повернення Росії у глобальну політику [17].

Разом із тим, примітним прикладом демонстрації Росією своєї військової могутності став переліт у 2013 р. двох російських стратегічних бомбардувальників з авіабази в Енгельс до Венесуели, а звідти до Нікарагуа. Такий крок був демонстрацією того, що РФ має можливість використання «аеродрому підскоку» в Центральній Америці задля підвищення можливості російської дальньої авіації і флоту та зниження рівня ядерної безпеки США. До того ж останнім часом з боку Росії лунають заяви про відкриття повітряно-морської бази на побережжі Венесуели. Усе ж така політика Росії є радше пропагандистським жестом, аніж реальним кроком до розширення геополітичного впливу в регіоні, оскільки для цього необхідно провести затратну роботу щодо поновлення у Світовому океані інфраструктури присутності: опорну мережу аеродромів, пункти матеріально-технічного забезпечення ВМС, які дозволять повноцінно забезпечувати морську та повітряну навігацію [3].

Упродовж останнього півтора десятиліття президент Росії шість разів відвідував країни Латинської Америки. Зокрема, однією з основних цілей латиноамериканських турне В. Путіна, що відбулися восени 2004 та влітку 2014 рр., а також Д. Медведєва у 2008 р. було прагнення заручитися підтримкою країн (насамперед лівих і лівоцентристських режимів) цього регіону в умовах наростання кризи відносин із Заходом. Крім

цього, Росія намагається вкотре демонструвати світу таким чином, що вона не перебуває в ізоляції та є глобальною, а не регіональною державою [32]. Тим самим В. Путін продемонстрував, що допомагає Кубі протидіяти американській блокаді. До того ж, у ході його візиту у 2014 р. з Кубою було укладено 10 різнопланових документів про співпрацю, серед яких і ті, що передбачали розгортання й експлуатацію на кубинській території об'єктів інфраструктури, у тому числі військової [15].

Актуальним стало питання поновлення роботи Лурдеського центру радіоелектронної розвідки, який використовувався до 2002 р. спочатку СРСР, а потім Росією, хоча саме російське керівництво і спростовує подібні заяви західної преси [8]. Напередодні свого латиноамериканського візиту в лютому 2015 р. міністр оборони РФ С. Шойгу зробив заяву про наміри Росії щодо розбудови інфраструктури баз технічного обслуговування в низці країн Латинської Америки. Останнє було необхідним для обслуговування військових човнів з метою їх базування в різних ділянках світу. Також ішлося про необхідність забезпечення дозаправки літаків дальньої авіації Росії [20]. РФ має наміри щодо будівництва наземних центрів для підтримки російської Глобальної навігаційної супутникової системи («ГЛОНАС») на Кубі, в Нікарагуа, Бразилії, Аргентині тощо. Цілком імовірно, що Росія створює подібні центри передусім із військовими цілями, прикриваючись при цьому лише наданням комерційних послуг у навігаційній сфері. Адже не випадково, що роком раніше Росією було підписано спільну Угоду про модернізацію нікарагуанської армії [24].

Власне, у Нікарагуа, якій свого часу симпатизував СРСР у зв'язку з перемогою Сандиністської революції, Росія підтвердила свою зацікавленість щодо створення стратегічного альянсу з нею. До речі, саме Нікарагуа визнала свого часу незалежність Абхазії та Осетії у 2008 р. й анексію Криму у 2014 р. Саме задля поглиблення двосторонньої співпраці Росія надає Нікарагуа безоплатну фінансову допомогу. За рахунок продажу зброї, що стало одним із ключових інтересів Москви в Латинській Америці, Росія отримала доступ до портів і повітряного простору цієї країни. До того ж, у 2016 р. вкотре було переобрано президента-диктатора Д. Ортегу від партії «Сандиністський фронт національного визволення», який відкрито займає проросійську позицію [5]. Таке зближення Росії з карибськими країнами викликало на Заході навіть занепокоєння з приводу того, що Москва має плани щодо створення в Латинській Америці у тому числі й у Нікарагуа бази для забезпечення свого військового флоту.

Примітно, що у 2010 р. Москвою було виділено Венесуелі кредит на суму 2,2 млрд. дол. для придбання великої партії російської зброї, зокрема танків, артилерії та стрілецької зброї на подальші роки. Також у 2013 р. РФ уклала з Венесуелою контракт на постачання зброї на суму 11 млрд. дол. зокрема багатоцільових винищувачів, бойових гвинтокрилів та зенітно-ракетних систем [20]. У ході візиту російського міністра оборони С. Шойгу у 2015 р. до країн Латинської Америки обговорювалася низка питань із приводу військово-технічної співпраці, що тим самим підтверджує наміри Москви зміцнювати обороноздатність країн цього регіону, особливо тих, які незадоволені політикою США. Загалом же, серія візитів російських високо посадовців була покликана продемонструвати, що навіть в умовах складних часів, санкцій та обмежень Росія не забуває про своїх латиноамериканських друзів. Водночас Москва давала зрозуміти, що її позиції цілком збігаються щодо архітектури багатопольярного світу та не сприйняття *Pax Americana* [28].

У 2014 р. в ході реструктуризації колишніх радянських боргів, Росія скасувала Кубі 90% боргу на суму 35,2 млрд. дол. та Нікарагуа в розмірі 5,9 млрд. дол., що було жестом доброї волі в контексті прагнення розширення стратегічного партнерства [25]. Також на 2017 р. російська компанія «Роснафта» надала Венесуелі фінансову допомогу у розмірі 10 млрд. дол., що допомогло Каракасу відтермінувати дефолт та зберегти режим Н. Мадуро,

який дедалі більше залежить від Москви. В обмін на кредитну лояльність РФ отримала доступ до родовищ дешевої венесуельської нафти та посилила вплив у регіоні. Також не виключено, що в обмін на збільшення терміну виплати боргу Росія буде вимагати розміщення у Венесуелі російських військових човнів з метою геостратегічного закріплення на американському «задньому дворі» [30].

Візит у 2015 р. до країн Латинської Америки очільника МЗС РФ С. Лаврова став прикладом використання Росією тактики часів холодної війни. Головний російський дипломат зробив акцент на неприпустимості політики тиску щодо Куби, втручання у внутрішні справи та запровадження санкцій щодо Венесуели, яку поряд із Кубою Москва вважає своїм стратегічним партнером. Тоді американське військове керівництво зазначило, що РФ домагається від Куби, Венесуели та Нікарагуа отримати доступ до їхніх військово-повітряних баз і портів з метою технічного забезпечення російських стратегічних бомбардувальників і суден, які Росія обіцяє відправляти для патрулювання територій Карибського моря та Мексиканської затоки, шантажуючи тим самим США [19].

Водночас РФ планує збільшувати економічне/енергетичне проникнення до Латинської Америки. Так, Росія мала плани інвестувати в розвиток Куби близько 3,5 млрд. дол., що стало би своєрідним викликом для США, оскільки західні компанії не можуть вести на Кубі свій бізнес через американське ембарго. Було також підписано низку угод щодо інвестицій, співпраці в енергетичній сфері. Зокрема, російська компанія «Зарубежнефть» активно розробляє поклади Бока де Харуко та має освоювати нові поклади нафти на карибському морському шельфі. Також компанія «Інтер РАО» розробляє плани щодо будівництва чотирьох енергоблоків для ТЕС «Максімо Гомес» та «Східна Гавана», загальною вартістю 1,2 млрд. дол. [19].

Низку домовленостей, переважно в енергетичній сфері, було виголошено в ході латиноамериканського візиту В. Путіна у 2014 р. до ще однієї латиноамериканської держави – Болівії [6]. У вересні 2016 р. «Газпром» увів у експлуатацію родовище «Інкауасі» в Болівії, запаси якого становлять 70,8 млрд. м³, де планується збільшити видобування до 6,5 млн. м³ за добу. До 2040 р. в Болівії за участю «Газпрому» («Gazprom International»), який представляє інтереси в цій країні, планується продовження видобування, переробка та транспортування енергоресурсів, зокрема скрапленого газу [7]. Разом із тим, під час свого візиту В. Путін підписав з Аргентиною угоду про співпрацю у сфері енергетики. Уже у 2015 р. «Газпром» відкрив своє представництво в Буенос-Айресі для реалізації спільних проєктів з аргентинською компанією «YPF» у сфері розвідки та пошуку нових покладів вуглеводнів, а також у сфері скрапленого газу. Також РФ заявила про участь в розробці найбільшого аргентинського сланцевого родовища «Vaca Muerta» [26]. У зв'язку з тим, що Аргентина потерпає від енергетичного дефіциту, що негативно позначається на її економіці, роком пізніше «Росатом» зробив заяву про готовність брати участь у будівництві третього енергоблоку АЕС «Atucha» [15].

Також Росія відзначилася участю в роботі саміту БРІКС, який було присвячено політичній координації глобального управління і підписанням Форталезької декларації та Форталезького плану дій, що передбачали створення нового банку розвитку БРІКС. Значений банк планує вкладати кошти в інфраструктурні проєкти країн, що розвиваються [23]. Візит до Бразилії В. Путіна ознаменувався узгодженням плану дій між РФ і Бразилією щодо торговельно-економічної співпраці на 2014–2015 рр., зокрема і в енергетичній сфері. Ураховуючи те, що Росія активно прагне вибудувати стратегічну вісь «Москва – Бразилія» в межах БРІКС, варто зауважити, що товарообіг між Росією та Бразилією упродовж 2008–2015 рр. скоротився із 6,7 млрд. дол. до 338 млн. дол., що говорить про фактичне згортання економічної присутності Росії навіть у найпотужнішій країні регіону [27].

Загалом же, Кубу, Венесуелу, Нікарагуа та Бразилію Росія розглядає як стратегічних партнерів та «опорні» країни для подальшого геополітичного проникнення в Латиноамериканський регіон. Проте для латиноамериканських країн співпраця з Росією є лише одним із геостратегічних векторів. Вони активно розвивають свої відносини з таким центрами політико-економічного впливу як США, ЄС та особливо Китай. З метою недопущення подальшого розширення військової присутності Росії в Центральній Америці та використання інфраструктури країн регіону як за часів холодної війни, США відновили дипломатичні відносини з Кубою, що, зокрема, засвідчив офіційний візит Б. Обама до Гавани та відкриття посольства цієї держави у Вашингтоні у 2015 р. Тож одним з останніх акордів президента Б. Обама по завершенню його другого терміну перебування у Білому домі стала дипломатична відповідь США на активізацію Росії на «задньому дворі» Вашингтона – Латиноамериканському регіоні [14].

Власні гео економічні інтереси й амбіції в Латиноамериканському регіоні демонструє Китай, який кілька десятиліть поспіль підтримує тут свою присутність. Свідченням того є латиноамериканське турне китайського лідера Сі Цзіньпіна в межах саміту АТЕС у Лімі, який Пекін максимально використав для розширення своєї економічної присутності в Латинській Америці в межах співпраці «Південь – Південь». КНР надає мільярдні кредитні позики латиноамериканським країнам з метою підтримки їх економіки та розвитку інфраструктури регіону. Також Китаєм передбачено подвоєння обсягів торгівлі із цими країнами в межах забезпечення постачання дешевої сировини (бразильської сировини та венесуельської нафти) для власних потреб [31]. Зважаючи на це, можна констатувати, що в Росії є два потужні геополітичні конкуренти в зазначеному регіоні – США та Китай, які мають значно більший перелік безпекових і гео економічних інструментів у забезпеченні проектування свого впливу. За таких обставин шанси РФ закріпитися в Латиноамериканському регіоні можна розцінювати як досить незначні, ураховуючи скорочення інструментарію геополітичного впливу, викликане внутріполітичною кризою.

Висновки. Виходячи з окресленої ситуації можна дійти висновку, що Росія посилює свій геостратегічний вектор на африканському та латиноамериканському напрямках з перспективою очолити за рахунок країн цих регіонів антизахідну геостратегічну протизагугу. РФ сподівається на інерційність успадкованих від СРСР стосунків із країнами, що розвиваються. Росія активно намагається розвивати співпрацю з ПАР, насамперед у межах організації БРІКС. Поліпшенню російського іміджу серед африканських режимів, які більшою чи меншою мірою симпатизують РФ, сприяло скасування Москвою значних обсягів радянських боргів. При всьому, присутність Росії в регіоні обмежується насамперед Північною Африкою – де опорними країнами для поширення впливу РФ слугують Єгипет та Лівія. Примітним є проведення спільних військових навчань РФ із країнами Латиноамериканського регіону. Задля демонстрації своєї військової присутності на «задньому дворі» США, РФ періодично проводить океанічні рейди своїх ВМС та польоти дальньої стратегічної авіації, а також робить періодичні заяви про створення/відновлення у регіоні військових баз. Повернення довіри латиноамериканських країн до Москви, втраченої на початку 1990-х рр., було чи не ключовим завданням для Росії в ході офіційних візитів перших осіб. Разом із тим РФ має контракти на постачання зброї до латиноамериканських країн. Ще одним інструментом посилення впливу Росії в Латинській Америці є зокрема енергетичне проникнення в регіон, передусім через сприяння будівництва ТЕС та АЕС, освоєння нових нафтових родовищ на карибському морському шельфі, а також участь у розробці сланцевих нафтогазових родовищ. Загалом же Кубу, Венесуелу, Нікарагуа та Бразилію Росія розглядає у якості стратегічних партнерів та геополітичного плацдарму для подальшого геополітичного проникнення в Латиноамериканський регіон. Усе ж можемо

констатувати, що значне розширення геополітичного впливу Росії в регіоні ускладнюється, передусім, через зниження її ресурсних можливостей на тлі наростання геополітичного суперництва Росії в Латиноамериканському регіоні зі США, ЄС та Китаєм.

Список використаних джерел

1. Александров О. Б. Северный вектор внешней политики России: внешняя политика России на Балтике, в регионе Северной Европы и в Арктике / О. Б. Александров. – М.: Изд-во «Спутник», 2012. – 205 с.
2. Аракелян Е. 10 стран, которым Россия списала больше всего долгов [Электронный ресурс] / Е. Аракелян, А. Морозов. – Режим доступа: <http://www.kp.ru/daily/26319.4/3198164>.
3. Богданов К. Возвращение на базу Российские военные восстанавливают форпосты за рубежом [Электронный ресурс] / К. Богданов. – Режим доступа: <https://lenta.ru/articles/2015/03/16/allyourbase>.
4. Бородачев В. Сохраняется крупный геополитический потенциал в отношениях с Кубой В. Бородачев // Международная жизнь. – 2001. – № 6. – С. 62–74.
5. В Никарагуа переизбрали «поклонника Путина» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hubs.ua/authority/mezhdunarodny-j-obzor-s-pobedoj-trampa-dlya-ukrainy-nevse-poteryano-95711.html>.
6. Встреча с президентом Боливии Эво Моралесом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46234>.
7. «Газпром» ввел в эксплуатацию месторождение «Инкауаси» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sdelanounas.ru/blogs/?id=94>.
8. Григорьев А. Лурдес. Второе рождение [Электронный ресурс] / А. Григорьев. – Режим доступа: <http://www.golos-ameriki.ru/a/ft-it-ag-lurdes/1959153.html>.
9. Завершенные операции ООН по поддержанию мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/angola3.htm>.
10. Йонссон П. Неожиданный миротворец на Ближнем Востоке [Электронный ресурс] / П. Йонссон. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20160713/237182304.html>.
11. Итог африканского турне Президента Дмитрия Медведева: Россия возвращается в Африку [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ltv.ru/news/2009/06/28/169692-itog_afrikanskogo_turne_prezidenta_dmitriya_medvedeva_rossiya_vozvraschaetsya_v_afriku.
12. Ковальова О. І. Російська військово-стратегічна загроза домінуванню США в Латинській Америці: наміри та реальність [Електронний ресурс] / О. І. Ковальова // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2015. – № 5. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2515/2245.
13. Коньшев В. Арктика на перекрестке геополитических интересов / В. Коньшев, А. Сергунин // Мировая политика и международные отношения. – 2010. – № 9. – С. 43–53.
14. Куба и США официально восстановили дипломатические отношения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://slon.ru/posts/54225>.
15. Латиноамериканское турне президента Путина: первые итоги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.inopressa.ru/article/14jul2014/inopressa/putin_la.html.
16. Лукин Ю. Геополитические тренды и вызовы национальным интересам России в Арктике / Ю. Лукин // Геополитика и безопасность. – 2014. – № 2 (26). – С. 29–34.

17. Майоров А. «Белый лебедь» поселится на Острове свободы? [Электронный ресурс] / А. Майоров // Известия. – 2009. – 26 февраля. – Режим доступа: <https://www.aviaport.ru/digest/2008/07/21/153474.html>.
18. Мухаметов Р. Инструменты внешней политики России: сущность и формы реализации / Р. Мухаметов // ARS ADMINISTRANDI (Пермский гос. нац. исслед. ун-т). – 2010. – № 2. – С. 133–139.
19. Никандров Н. Сергей Лавров в Латинской Америке [Электронный ресурс] / Н. Никандров. – Режим доступа: <http://politobzor.net/show-49627-sergey-lavrov-v-latinskoj-amerike.html>.
20. Николаев Ю. Марш-бросок Шойгу за океан [Электронный ресурс] / Ю. Николаев. – Режим доступа: http://inosmi.ru/op_ed/20150216/226303227.html.
21. Нурышев Г. Н. Россия и Латинская Америка в современной геополитике / Г. Н. Нурышев // Геополитика и безопасность. – 2015. – № 1 (29). – С. 46–52.
22. Отношения России и Венесуэлы под пристальным вниманием США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20151124/234545194.html>.
23. Официальный визит в Бразилию. Саммит БРИКС [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/catalog/countries/BR/events/46239>.
24. По итогам визита Владимира Путина на Кубу подписан пакет документов о двустороннем сотрудничестве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.1tv.ru/news/2014/07/12/37153-po_itogam_vizita_vladimira_putina_na_kubu_podpisan_paket_dokumentov_o_dvustoronnem_sotrudnichestve.
25. Россия списала Кубе 90% долга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://izvestia.ru/news/573723>.
26. СМИ Латинской Америки: американские спутники-шпионы и снятие запрета на поставку С-300 в Иран [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/overview/20150420/227605781.html#ixzz3YGHlBZov>.
27. Торгово-экономическое сотрудничество между Россией и Бразилией [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://www.google.com.ua/#q=торгово-экономическое+сотрудничество+Россия-Бразилия+\(2014-2015\)](https://www.google.com.ua/#q=торгово-экономическое+сотрудничество+Россия-Бразилия+(2014-2015)).
28. Эксперт: визит Сергея Шойгу в Латинскую Америку стал очередной демонстрацией [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://regnum.ru/news/polit/1895457.html>.
29. Birdnow В. The Russians Are Coming Back [Electronic source] / В. Birdnow // American Thinker. – 2016. – 18th October. – Access mode: http://www.americanthinker.com/articles/2016/10/the_russians_are_coming_back.html.
30. Kraus С. Russia Uses Its Oil Giant, Rosneft, as a Foreign Policy Tool [Electronic source] / С. Kraus // The New York Times. – 2017. – 29th October. – Access mode: https://www.nytimes.com/2017/10/29/business/energy-environment/russia-venezuela-oil-rosneft.html?_r=0.
31. Patey L. Trouble Down South Xi Jinping's Latin American Tour [Electronic source] / L. Patey // Foreign Affairs. – 2016. – 21th November. – Access mode: https://www.foreignaffairs.com/articles/south-america/2016-11-21/trouble-down-south?cid=nlc-twofa-20161124&sp_mid=52843938&sp_rid=b2xlZ3ZhQHVrci5uZXQS1&spMailingID=52843938&spUserID=MjEwNDg3NjEzNDE3S0&spJobID=1047222005&spReportId=MTA0NzIyMjAwNQs2.
32. Vladimir Putin kicks off Latin America tour with Cuba stop [Electronic source]. – Access mode: <http://www.politico.com/story/2014/07/vladimir-putin-cuba-raul-castro-108834.html>.

References

1. *Aleksadrov O. B.* (2012) 'Severnyj vektor vneshnej politiki Rossii: vneshnjaja politika Rossii na Baltike, v regione Severnoj Evropy i v Arktike. Moskva: Izd-vo "Sputnik+" [Northern vector of Russia's foreign policy: Russia's foreign policy in the Baltic, in the region of Northern Europe and in the Arctic]
2. *Arakeljan E., Morozov A.* (2017) '10 stran, kotorym Rossija spisala bol'she vsego dolgov' [10 countries to which Russia has written off the most debts], 20 Ijunja. Available at: <<http://www.kp.ru/daily/26319.4/3198164>>
3. *Bogdanov K.* (2015) 'Vozvrashhenie na bazu Rossijskie voennye vosstanavlivajut forposty za rubezhom' [Return to the base Russian military rebuild outposts abroad], 17 Marta. Available at: <<https://lenta.ru/articles/2015/03/16/allyourbase>>
4. *Borodachev V.* (2001) 'Sohranjaetsja krupnyj geopoliticheskij potencial v otnoshenijah s Kuboj' [Great geopolitical potential is preserved in relations with Cuba], *Mezhdunarodnaja zhizn'* 6: 64.
5. *V Nikaragua pereizbrali "poklonnika" Putina* (2016) [Nicaragua was re-elected "admirer" of Putin], 13 Nojabrja. Available at: <<http://hubs.ua/authority/mezhdunarodny-j-obzor-s-pobedoj-trampa-dlya-ukrainy-ne-vse-poteryano-95711.html>>
6. *Vstrecha s Prezidentom Bolivii Jevo Moralesom* (2014) [Meeting with the President of Bolivia Evo Morales], 17 Ijulja. Available at: <<http://www.kremlin.ru/events/president/news/46234>>
7. *"Gazprom" vvel v jekspluataciju mestorozhdenie "Inkauasi"* (2016, 16 sentjabrja) ["Gazprom" has put into operation the deposit "Inkauasi"], 17 Ijulja. Available at: <<http://sdela-nounas.ru/blogs/?id=94>>
8. *Grigor'ev A.* (2014) 'Lurdes. Vtoroe rozhdenie [Lurdes. Second birth], 17 Ijulja, Available at: <<http://www.golos-ameriki.ru/a/ft-it-ag-lurdes/1959153.html>>
9. *Zavershennye operacii OON po podderzhaniju mira* (1997) [Completed UN peacekeeping operations]. Available at: <<http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/angola3.htm>>
10. *Jonsson P.* (2016) 'Neozhidannyj mirotvorec na Blizhnem Vostoke' [Unexpected peacemaker in the Middle East], 13 Ijulja. Available at: <<http://inosmi.ru/politic/20160713/237182304.html>>
11. *Itog afrikanskogo turne Prezidenta Dmitrija Medvedeva: Rossija vozvrashhaetsja v Afriku* (2009) [The outcome of the African tour of President Dmitry Medvedev: Russia is returning to Africa], 28 Ijunja. Available at: <https://www.1tv.ru/news/2009/06/28/169692-itog_afrikanskogo_turne_prezidenta_dmitriya_medvedeva_rossiya_vozvrashaetsya_v_afriku>
12. *Koval'ova O. I.* (2015) 'Rosijs'ka vijs'kovo-strategichna zagroza dominuvannyu SShA v Laty'ns'kij Amery'ci: namiry' ta real'nist'' [Russian military-strategic threat to US dominance in Latin America: intentions and reality], *Mizhнародni vidnosini. Serija "Politichni nauki"* 5, Available at: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2515/2245>
13. *Konyshhev V., Sergunin A.* (2010) 'Arktika na perekrestke geopoliticheskikh interesov' [Arctic at the crossroads of geopolitical interests], *Mirovaja politika i mezhdunarodnye otnoshenija* 9: 43–53.
14. *Kuba i SShA oficial'no vosstanovili diplomatskieskie otnoshenija* (2015) [Cuba and the United States have officially re-established diplomatic relations], 20 Ijulja. Available at: <<https://slon.ru/posts/54225>>

15. *Latinoamerikanskoe turne prezidenta Putina: pervye itogi* (2014) [The Latin American tour of President Putin: the first results], 14 Ijulja. Available at: <http://www.inopressa.ru/article/14jul2014/inopressa/putin_la.html>
16. *Lukin Ju.* (2014) 'Geopoliticheskie trendy i vyzovy nacional'nym interesam Rossii v Arktike' [Geopolitical trends and challenges to the national interests of Russia in the Arctic Latin American tour of President Putin: first results], *Geopolitika i bezopasnost'* 2 (26): 29–34.
17. *Majorov A.* (2009) '"Belyj lebed'" poselitsja na Ostrove svobody?' ["White Swan" will settle on the Isle of Freedom?], *Izvestija*, 26 Fevralja. Available at: <<https://www.aviaport.ru/digest/2008/07/21/153474.html>>
18. *Muhametov R. S.* (2010) 'Instrumenty vneshnej politiki Rossii: sushhnost' i formy realizacii' [Instruments of Russia's foreign policy: the essence and forms of implementation], *Ars administrandi* 2: 133–139.
19. *Nikandrov N.* 'Sergej Lavrov v Latinskoj Amerike' (2015) [Sergey Lavrov in Latin America], 2 Aprilja. Available at: <<http://politobzor.net/show-49627-sergey-lavrov-v-latinskoy-amerike.html>>
20. *Nikolaev Ju.* (2015) 'Marsh-brosok Shojgu za okean' [Shoigu's overseas throw], 16 Fevralja. Available at: <http://inosmi.ru/op_ed/20150216/226303227.html>
21. *Nuryshev G. N.* (2015) 'Rossija i Latinskaja Amerika v sovremennoj geopolitike' [Russia and Latin America in modern geopolitics], *Geopolitika i bezopasnost'* 1(29): 46–52.
22. *Otnoshenija Rossii i Venesujely pod pristol'nym vnimaniem SshA.* (2015) [Relations between Russia and Venezuela under the close attention of the United States], 24 Nojabrja. Available at: <<http://inosmi.ru/politic/20151124/234545194.html>>
23. *Oficial'nyj vizit v Braziliju. Sammit BRICS* (2014) [Official visit to Brazil. BRICS Summit], 11 Ijulja. Available at: <<http://www.kremlin.ru/catalog/countries/BR/events/46239>>
24. Po itogam vizita Vladimira Putina na Kubu podpisan paket dokumentov o dvustoronnem sotrudnichestve (2014) [Following the visit of Vladimir Putin to Cuba, a package of documents on bilateral cooperation was signed], 12 Ijulja. Available at: <https://www.1tv.ru/news/2014/07/12/37153-po_itogam_vizita_vladimira_putina_na_kubu_podpisan_paket_dokumentov_o_dvustoronnem_sotrudnichestve>
25. *Rossija spisala Kube 90 % dolga* (2014) [Russia has written off 90% of its debt to Cuba.], 11 Ijulja. Available at: <<http://izvestia.ru/news/573723>>
26. *SMI Latinskoj Ameriki: amerikanske sputniki-shpiony i snjatje zapreta na postavku S-300 v Iran.* *Rossija spisala Kube 90 % dolga* (2015) [Latin American media: American spy satellites and the lifting of the ban on the supply of S-300 to Iran], 20 Aprilja. Available at: <<http://inosmi.ru/overview/20150420/227605781.html#ixzz3YGHLBZov>>
27. *Torgovo-jekonomicheskoe sotrudnichestvo mezhdu Rossiej i Braziliej* (2015) [Trade and economic cooperation between Russia and Brazil]. Available at: <[https://www.google.com.ua/#q=торгово-экономическое+сотрудничество+Россия–Бразилия+\(2014–2015\)>](https://www.google.com.ua/#q=торгово-экономическое+сотрудничество+Россия–Бразилия+(2014–2015)>)>
28. *Jekspert: vizit Sergeja Shojgu v Latinskuju Ameriku stal ocherednoj demonstracij* (2015) [Expert: Sergey Shoigu's visit to Latin America was another demonstration], 14 Fevralja. Available at: <<https://regnum.ru/news/polit/1895457.html>>
29. *Birdnow B.* (2016) 'The Russians Are Coming Back, American Thinker, 18th October. Available at: <http://www.americanthinker.com/articles/2016/10/the_russians_are_coming_back.html>
30. *Kraus C.* (2017) 'Russia Uses Its Oil Giant, Rosneft, as a Foreign Policy Tool, The New York Times, 29th October. Available at: <https://www.nytimes.com/2017/10/29/business/energy-environment/russia-venezuela-oil-rosneft.html?_r=0>

31. Patey L. (2016) 'Trouble Down South Xi Jinping's Latin American Tour, Foreign Affairs, 21th November. Available at: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/south-america/2016-11-21/trouble-down-south?cid=nlc-twofa>>
32. *Vladimir Putin kicks off Latin America tour with Cuba stop* (2014), 11th November. Available at: <<http://www.politico.com/story/2014/07/vladimir-putin-cuba-raul-castro-108834.html>>